

Управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації

Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені К.Д. Ушинського

Кафедра філологічних дисциплін та методики їх викладання

II етап

XXII Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика 2021 р.

5 клас

1. Поясніть походження фразеологізмів.

Ахіллесова п'ята, біла ворона.

4 бали

Орієнтовна відповідь.

***Ахіллесова п'ята.** За давньогрецькою легендою, морська богиня Фетіда, бажаючи зробити свого сина Ахілла безсмертним і невразливим для ворожих стріл, скупала його у водах священної річки Стікс. Та, купаючи, вона тримала дитину за п'яту, якої не торкнулася вода, тож п'ята залишилася незахищеною. Ахіллес виріс і став непереможним воїном. Однак в одному з боїв стріла, спрямована рукою бога Аполлона, вразила його в п'яту – і герой загинув.*

З того часу будь-яке слабке, вразливе місце в людини називають ахіллесовою п'ятою.

***Біла ворона.** Останній тиждень перед Великоднем називають Чистим, Великим, Вербним, Страсним, Білим. Слова «білий» та «чистий» найточніше визначають зміст цього виразу: упродовж Білого тижня господині наводили лад в оселі й на подвір'ї, прибирали, прали, білили. Колись наші предки вогнем та водою очищали своє обійстя, щоб Господь Великодньої неділі освятив усе, що оточує людину.*

Фразеологізм «білий тиждень» уживають, коли йдеться про прибирання, дрібний ремонт, наведення порядку, чистоти в господі, на обійсті, навіть у душі.

2. Відредагуйте речення.

1. Вибачаюсь, я запізнився.
2. Твоя вишивана сорочка радує око.
3. Я буду приймати участь у цьому конкурсі.

3 бали

Відповідь.

1. Вибачте, що я запізнився.
2. Твоя вишивана сорочка тішить око.
3. Я буду брати участь у цьому конкурсі.

3. Поставте наголоси в словах.

Вимога, навчання, одинадцять, донька, каталог, камбала, завдання, черговий, разом, обруч.

5 балів

Відповідь: вимОга, навчАння, одинАдцять, дОнька, каталОг, кАмбала, завдАння, черговИй, рАзом, обрУч.

4. Замініть іншомовні слова власне українськими.

Фотографія, пейзаж, рюкзак, конкурс.

4 бали

Відповідь: світлина, краєвид, наплічник, змагання.

5. Напишіть твір. За епіграф візьміть рядки з вірша Ганни Арсенич-Баран:

Осінь ходить. Печальним садом —
білий дим.
Бавиться вогонь з листопадом
нудним.

Доберіть заголовок.

12 балів

Усього – 28 балів

6 клас

1. Поясніть походження фразеологізмів.

Вавилонське стовпотворіння, відкрити Америку.

4 бали

Орієнтовна відповідь.

Вавилонське стовпотворіння. За біблійною легендою, після всесвітнього потопу все людство говорило однією мовою. Люди вирішили прославити своє ім'я й налякати ворогів, звівши цегляну вежу аж до неба, а навколо неї — величезне місто, де б вони оселилися всі разом, — Вавилон.

Вражений зухвальством людей, Бог вирішив не допустити, щоб стільки гордих і нечестивих замешкали в одному місті, і покарав їх. Він змішав мови будівників, і люди перестали розуміти один одного. Почалися галас і метушня, величезний натовп не міг злагоджено діяти, а будівництво вежі припинилося.

Фразеологізм «вавилонське стовпотворіння» вживають на позначення справи, яка не буде завершена, а також безладу, галасу, метушні.

Відкрити Америку. 1492 року генуезький мореплавець Христофор Колумб випадково відкрив американський континент, шукаючи шлях до Індії. Його славу першовідкривача не змогли похитнути навіть найретельніші дослідники цих нових земель. Вислів «відкрити Америку» іронічно характеризує явище, давно відоме всім, яке видають за щось нове, надзвичайно важливе.

2. Відредагуйте речення.

1. Ми зараз відпочиваємо на морі.
2. На протязі тижня ми займаємося спортом.
3. У будь-якому випадку відпочивати – це чудово!
4. Ніяк не можу уталити зажду.

4 бали

Відповідь.

1. Ми зараз відпочиваємо біля моря.
2. Протягом тижня ми займаємося спортом.
3. У будь-якому випадку відпочивати – це чудово!
4. Ніяк не можу втамувати спрагу.

3. Поставте наголоси в словах.

Висіти, вітчим, глядач, завчасу, корисний, довідник, жалюзі, обіцянка, чотирнадцять, шофер.

5 балів

Відповідь: *вИсіти, вітчИм, глядАч, завчасУ, корИсний, довІдник, жалюзІ, обіцЯнка, чотирнАдцять, шофЕр.*

4. Замініть іншомовні слова власне українськими.

Бібліотека, лінгвіст, прогрес, момент, сервіс.

5 балів

Відповідь: *книгозбірня, мовознавець, поступ, мить, обслуговування.*

5. Напишіть твір. За епіграф візьміть рядки з вірша Ганни Арсенич-Баран:

Вітай, моя земле, зорю світанкову,
Вітай, Україно, калинову гілку.
Вбирається Всесвіт в любові обнову
І слухає дивну вкраїнську сопілку.

Доберіть заголовок.

12 балів

Усього – 30 балів

7 клас

1. Поясніть походження фразеологізмів.

Гордіїв вузол, до перших півнів.

4 бали

Орієнтовна відповідь.

Гордіїв вузол. За легендою, першим царем фрігійців, що жили до нашої ери на заході Азії, був простий селянин. А все тому, що оракул (пророк) порадив фрігійцям обрати за царя першого, хто зустрінеться їм із возом біля храму Зевса. Щастя випало на долю хлібороба Гордія. Зрадівши, на відзнаку цієї події він поставив свій віз у храмі й прив'язав дуже заплутаним вузлом. Цей вузол ніхто не міг розв'язати. А за пророцтвом оракула, той, хто розв'яже вузол, стане володарем усієї Азії. Александр Македонський розрубав цей вузол мечем і згодом завоював Азію.

Фразеологізм «гордіїв вузол» означає складну чи заплутану справу, яку важко розв'язати; розрубати гордіїв вузол — вирішити складне питання радикальним способом. Гордіїв вузол також вважають символом безкінечності.

До перших півнів. До того, як механічні годинники стали загальнодоступними, нічним часоміром був півень. В Україні його так і називали «будима», бо він будив людей уранці. Упродовж ночі півні співають тричі: уперше — опівночі, удруге — перед зорею, а втретє — на світанку. Тому, щоб визначити пору ночі, казали: перші, другі й треті півні.

Вислів «до перших півнів» означає «опівночі».

2. Відредагуйте речення.

1. Самі кращі міроприємства були проведені у минулому році.
2. Я завжди прагну зайняти перше місце.
3. Вибач мене, я розкрила твою книжку без дозволу.
4. Моє терпіння лопнуло.

4 бали

Відповідь.

1. Найкращі заходи було проведено минулого року.
2. Я завжди прагну посісти перше місце.
3. Вибач мені, я розгорнула твою книжку без дозволу.
4. Мені увірвався терпець.

3. Поставте наголоси в словах.

Павич, косий, котрий, кропива, літопис, мережа, отаман, ознака, русло, поняття.

5 балів

Відповідь: павИч, кОсий, котрИй, кропИвА, літОпис, мерЕжа, отАман, озНАка, руслО, понЯття.

4. Замініть іншомовні слова власне українськими.

Фактор, спонсор, рулет, мемуари, префікс, секрет.

6 балів

Відповідь: чинник, доброчинець (благодій), завиванець, спогади, приросток, таємниця.

5. Напишіть твір. За епіграф візьміть рядки з вірша Ганни Арсенич-Баран:

Я — не художник. Ой, як жаль.
Я малювала б мрійну осінь,
І перші заморозки босі,
І втому лісу, і печаль.
Я — не художник. Ой, як жаль.

Доберіть заголовок.

12 балів

Усього – 31 бал

8 клас

1. Поясніть походження фразеологізмів.

Авгієві стайні, бочка Діогена.

4 бали

Орієнтовна відповідь.

Авгієві стайні. У Давній Греції був цар Авгій, який любив коней. У його стайнях їх було понад три тисячі. Ці стайні майже тридцять років ніхто не вичищав, і вони під самою стелею заросли гноєм. До Авгія на службу прийшов герой Геракл (у римлян — Геркулес). Лише йому було під силу вичистити стайні. Однак Геракл був не тільки дужим, а й розумним: він пустив річку крізь ворота стаєнь, і бурхливий потік вимив звідти весь бруд.

Фразеологізм «авгієві стайні» вживають, коли хочуть сказати про надзвичайну запушеність, бруд, безлад.

Бочка Діогена. Багато легенд існує про давньогрецького філософа Діогена, який жив у IV ст. до н. е. Він усім доводив зневагу до побуту, задовольняючись лише найнеобхіднішим. За переказами, Діоген жив у бочці, вважаючи будинок зайвою розкішшю.

Так виник вислів «бочка Діогена», який найчастіше використовують для порівняння, коли йдеться про чисте аскетичне, дуже невибагливе житло.

2. Відредагуйте речення.

1. Така жара, що ні чай, ні кофе не спасають.
2. На завтрак мені порадили їсти свіжий творог.
3. До музикальної школи мені добиратися біля години.
4. Моя сестра купила квартиру в розстрочку.

4 бали

Відповідь.

1. Така спека, що ні чай, ні кава не рятують.
2. На сніданок мені порадили їсти свіжий сир.
3. До музичної школи мені добиратися близько години.
4. Моя сестра купила квартиру на виплат.

3. Поставте наголоси в словах.

Феномен, підлітковий, чорнозем, посередині, посидіти, поміщик, подруга, зручний, зібрання, здалека.

5 балів

Відповідь: фенОмен, пІдлітковий, чорнОзем, посерЕдині, посИдіти, помІщик, пОдруга, зрУчний, зібрАння, здАлека.

4. Замініть іншомовні слова власне українськими.

Борт, ексклюзив, симптом, сфера, форум, хобі, дедлайн.

7 балів

Відповідь: облявок, виняток, ознака, царина, зібрання, уподобання, реченець.

5. Напишіть твір. За епіграф візьміть рядки з вірша Ганни Арсенич-Баран:

Це журавлі летять у рідний край,
Будують гнізда, пташенят плекають,
несуть весни веселої розмай
і журавлину тугу забувають.

Доберіть заголовок.

12 балів

Усього – 32 бали

9 клас

1. Поясніть походження фразеологізмів.

Альма-матер, альфа й омега.

4 бали

Орієнтовна відповідь.

Альма-матер. У буквальному перекладі з латини «альма-матер» означає «мати-годувальниця». У середньовіччі студенти так називали свій навчальний заклад. У ширшому значенні — це місце, де здобувають освіту та виховання.

Альфа й омега. Вислів має біблійне походження. В одному із текстів Бог каже: «Я є альфа й омега, початок і кінець».

Альфа є першою, а омега — останньою буквами грецького алфавіту. Тому фразеологізм означає початок і кінець; основу, найголовніше.

2. Відредагуйте речення.

1. Вибачаюсь, але я, на жаль, не маю мелочі.
2. Андрій весь час наді мною сміється і таким чином задіває моє самолюбство.
3. Син здав екзамен на відмінно, бо відповів на всі питання вірно.
4. Потяг тронеться без п'яти сім.
5. Цей планшет являється водночас і телефоном.

5 балів

Відповідь.

1. Вибачте, але я, на жаль, не маю дрібних.
2. Андрій весь час сміється з мене й цим вражає моє самолюбство.
3. Син склав іспит на відмінно, бо відповів на всі запитання правильно.
4. Потяг рушить за п'ять до сьомої.
5. Цей планшет є водночас і телефоном.

3. Поставте наголоси в словах.

Заставка, помовчати, помилки, травестія, тризуб, уподобання, фартух, феномен, дивлячись, діалог.

5 балів

Відповідь: зАставка, помОвчати, помилкИ, травестІя, тризУб, уподОбання, фартУх, феноМен, дИвлячись, діалОг.

4. Замініть іншомовні слова власне українськими.

Фактор, паралельний, толерантність, стрес, шоу, трансформація, фоловер, суфікс.

8 балів

Відповідь: чинник, наземний, терпимість, напруга (потрясіння), видовище, перевтілення, дописувач (підписник), наросток.

5. Напишіть твір. За епіграф візьміть рядки з вірша Ганни Арсенич-Баран:

Життя – як відбиток часу,
Совість — криниця чиста.

Доберіть заголовок.

12 балів

6. Напишіть публічну промову «Культура мови – культура нації» (обсяг – до 1 сторінки).

12 балів

Усього – 46 балів

10 клас

1. Поясніть походження фразеологізмів.

Нитка Аріадни, всесвітній потоп.

4 бали

Орієнтовна відповідь.

Нитка Аріадни. Згідно із давньогрецьким міфом, у лабіринті на острові Крит жила жорстока потвора — Мінотавр, яка мала тіло людини й голову бика. Кожні дев'ять років жителі Афін віддавали йому в жертву сім юнаків і сім дівчат. Відважний Тезей був серед чотирнадцяти нещасних. Дочка критського царя Аріадна вподобала його й потай дала йому клубок ниток та гострий меч. Тезей прив'язав кінець рятувальної нитки біля входу в лабіринт і, розмотуючи клубок, пішов заплутаними ходами. Перемігши Мінотавра, він за допомогою чудової Аріадниної нитки знайшов шлях і вивів приречених.

У переносному значенні «нитка Аріадни» означає дороговказ, провідну нитку, порятунок.

Всесвітній потоп. За Біблією, Бог, розгнівавшись на людей за їхні великі гріхи, вирішив знищити їх усіх, наславши на землю потоп. Урятував Він лише родину Ноя, бо той вів праведне життя. Господь звелів Ноеві побудувати великий човен (ковчег) і розмістити в ньому всіх тварин і птахів по парі. Після цього сорок днів і ночей не переставав іти дощ, усе довкола залило водою, яка не спадала кілька тижнів. Вижили лише мешканці човна, які після потопу заселили землю знову.

Фразеологізм «всесвітній потоп» уживають, коли йдеться про повінь або про зливу.

2. Відредагуйте речення.

1. Давайте заспіваємо так, щоб нам музикальна школа завидувала.
2. Ви праві: у тексті зустрічається багато помилок.
3. Ми тренуємося по графіку біля двох годин.
4. Краще змініть відношення до оточуючих.
5. Не треба нас кормити завтраками, краще давайте все робити вчасно.

5 балів

Відповідь.

1. Заспіваймо так, щоб нам музична школа позаздрила.
2. Ви маєте рацію: у тексті багато помилок. Ваша правда: у тексті трапляється багато помилок.
3. Ми тренуємося за графіком близько двох годин.
4. Краще змініть ставлення до тих, хто поруч.
5. Не треба нас годувати обіцянками, краще робимо все вчасно.

3. Поставте наголоси в словах.

Догмат, добуток, дещиця, порядковий, позначка, симетрія, пекарський, піала, щелепа, чарівний.

5 балів

Відповідь: *дОгмат, добУток, дЕщиця, порядкОвий, пОзначка, симетрІя, пЕкарський, піала, щЕлепа, чарівнИй.*

4. Замініть іншомовні слова власне українськими.

Фактичний, реформа, революція, регрес, реалізувати, пропаганда, еміграція, оригінал.

8 балів

Відповідь: *справжній (дійсний), перетворення (перебудова), повстання (переворот), занепад, здійснити (утілити), розповсюдження (поширення) думки, виїзд з країни, першоджерело.*

5. Напишіть твір. За епіграф візьміть рядки з вірша Ганни Арсенич-Баран:

О серце жіноче... Ти загадка вічна й нова,
проміння землі й найвірніші у світі слова.
Під сяйвом твоїм зігрівається пташка з листком,
пагінчик маленький стає золотим колоском.

Доберіть заголовок.

12 балів

6. Напишіть публічну промову «Слово формує свідомість» (обсяг – до 1 сторінки).

12 балів

Усього – 46 балів

11 клас

1. Поясніть походження фразеологізмів.

Езопівська мова, золоте руно.

4 бали

Орієнтовна відповідь.

Езопівська мова. Давньогрецький поет-байкар Езоп жив у VI ст. до н. е. Він був рабом, тому не мав права вільно казати те, що думає, зате міг замасковано висловлювати свої думки в байках. Героями його байок були тварини, але вони діяли й мали характери, погляди, звички, як люди.

Такий замаскований спосіб висловлення думок із натяками й недомовками називають езопівською мовою.

Золоте руно. У давні часи люди видобували золото, вимиваючи його з вод гірських річок за допомогою овечої шкури — руна, яке закріплювали на дні річки, а через деякий час забирали вже насичене коштовним металом. На думку істориків мови, саме про таке руно йшлося в міфі про Ясона та аргонавтів, з якого й постав популярний крилатий вислів.

Золотим руном називають багатство, золото, яким хочуть заволодіти, а аргонавтами — сміливих мандрівників, шукачів пригод.

2. Відредагуйте речення.

1. У якості митця оцініть вартість живописних робіт.
2. Пів століття тому назад суспільство не сприйняло цю картину.
3. Як би там не було, але ми все ж таки попали в тупик.
4. Коли доктор зробив мені привичку, то зменшилася різка біль в животі.
5. Наша леснічна площадка шириною два метра.

5 балів

Відповідь.

1. Уявіть, що ви митець. Оцініть вартість живописних робіт.
(Або: у якості митця – як митець).
2. Пів століття тому суспільство не сприйняло цю картину.
3. Хай там як, але ми все ж таки потрапили в глухий кут
(потрапили в безвихідь).

4. Коли лікар зробив мені щеплення, то зменшився різкий біль у животі.

5. Наш сходовий майданчик завширшки два метри.

3. Поставте наголоси в словах.

Боязнь, бюлетень, віршовий, заробіток, граблі, начинка, царина, стовідсотковий, сільськогосподарський, щодобовий.

5 балів

Відповідь: боЯзнь, бюлетЕнь, віршовИй, заробІток, граблІ, нАчинка, цАрина, стовідсОтковий, сільськогосподАрський, щодобовИй.

4. Замініть іншомовні слова власне українськими.

Провайдер, радикальний, нюанс, нівелювати, параметр, полеміка, прогноз, прогрес.

8 балів

Відповідь: постачальник, найбільш дійовий (докорінний, істотний, найрезультативніший, рішучий), тонкість (відтінок), стирати відмінності, міра (величина), суперечка, передбачення, поступ.

5. Напишіть твір. За епіграф візьміть рядки з вірша Ганни Арсенич-Баран:

Задушу в собі раба,
розправлю в леті
рамена,
злину понад землею
з волею своєю.

Доберіть заголовок.

12 балів

6. Напишіть публічну промову «Нація повинна боронити свою мову» (обсяг – до 1 сторінки).

12 балів

Усього – 46 балів